Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Klotgräs i Skåne

Kjell-Arne Olsson & Charlotte Wigermo

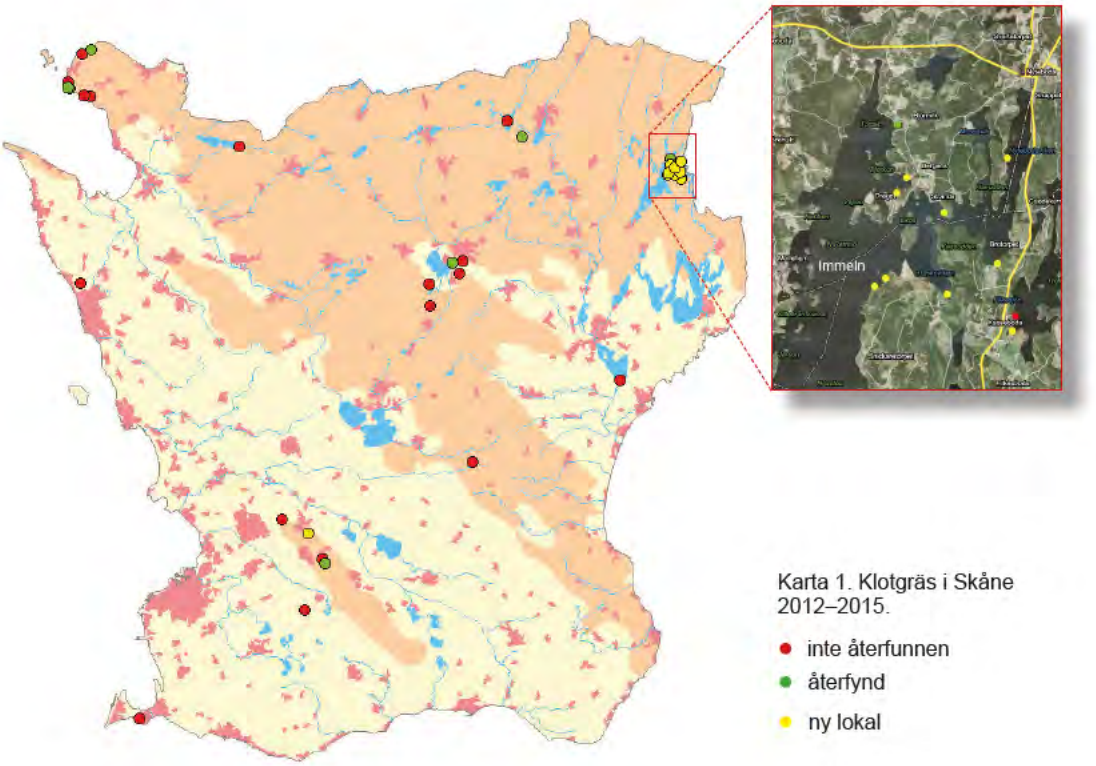
Figur 1. Klotgräs kan ibland bilda täta ”gräsmattelika” bestånd. Foto: Åke Svensson.

Klotgräs *Pilularia globulifera* är en särling i vår flora. Något gräs är det alls icke, utan en kärlkryptogam liksom exempelvis våra ormbunkar. När den är fertil är den lätt att känna igen även om den kan vara svår att upptäcka. Sporgömmena som sitter vid bladbaserna är förhållandevis stora och ser ut som svartpepparkorn. Är dessutom de unga bladen i spetsen böjda som om de ville efterlikna biskopskräklor, kan du känna dig säker. Du har haft turen att finna klotgräs, en art som blir allt ovanligare och idag är klassad som Sårbar (VU) på vår nationella rödlista.

Klotgräs är en i huvudsak västeuropeisk art med en mer eller mindre sammanhängande utbredning från sydvästra Frankrike till de sydvästra delarna av Skandinavien (karta 2). I Sverige är klotgräs funnen i de flesta landskap upp till södra Norrland. Hos oss, liksom i övriga delar av sitt utbredningsområde, är arten på mer eller mindre stark tillbakagång.

Klotgräs är och har alltid varit en mycket ovanlig art i Skåne. Under Weimarcks inventering 1938–1975 noterades den på drygt 30 lokaler, under Projekt Skånes Flora 1989–2005 på 34 lokaler, medan den under vår återinventering 2013–2015 bara sågs på 17 lokaler, varav nästan hälften i de norra delarna av sjön Immeln. Relativt livskraftiga förekomster (åtminstone 2–5 m^2 stora bestånd) kan man även finna utmed de nordostskånska sjöarna Malsjöns och Filkessjöns stränder. Den rikast förekomsten av klotgräs i landskapet finns just nu i Sjörröd strax sydväst om Hässleholm. Här växer den i en kulturskapad miljö, en damm vid ett reningsverk, där klotgräs uppskattas dominera över en yta på 200 m^2.

Klotgräs växer framför allt på stränder av näringsfattiga sjöar, gölar och dammar. Bottnen ska gärna bestå av finkorniga jordarter med ett tunt dylager (Artdatabanken 1995). Det är en lågvuxen, konkurrenssvag art som

Karta 1. Klotgräs i Skåne 2012–2015.

- inte återfunnen
- återfynd
- ny lokal

Karta 2. Världsutbredningen för klotgräs enl. Hultén, E. & Fries, M. 1986. *Atlas of North European vascular plants.*

till sin existens är hotad av åtskilliga miljöfaktorer. Igenväxning, till följd av upphört bete och ökad eutrofiering av sjöar och vattendrag, är nog det allvarligaste hotet mot klotgräs. Om stränderna tillåts att växa igen försvinner den lilla ormbunksväxten snabbt. Ökad humushalt i våra klarvattensjöar, som gör vattnet allt brunare, missgynnar säkert klotgräs likom många av dess följeväxter. Exempel på sådana småvuxna, konkurrenssvaga följeväxter, som alla tycks vara på tillbakagång i Skåne, är krypfloka *Helosciadium inundatum*, nålsäv *Eleocharis acicularis,* sylört *Subularia aquatica*, strandpryl *Plantago uniflora*, braxengräs-arter *Isoëtes* spp. och notblomster *Lobelia dortmanna*.

I nordvästra Skåne växer klotgräs i Bjärekustens naturreservat. I övrigt saknar den skydd. Åtminstone delar av Filkessjön och sjön Immeln borde få ett varaktigt skydd och en ändamålsenlig skötsel i form av hävd och eventu-

Figur 2. Klotgräs. OBS! de pepparkornlika sporgömmena vid bladbaserna. Foto: Åke Svensson.

ella röjningar av träd och buskar i strandkanten. Detta skulle också gynna en mängd andra skyddsvärda växter. Även på Bjärehalvön förefaller flera lokaler vara igenväxande och i behov av hårdare bete. Förutom bättre hävd är åtgärder som förbättrar vattenkvaliteten nödvändiga om inte klotgräsets kräftgång ska fortsätta. Om denna negativa trend inte bryts är klotgräsets framtid i Skåne mycket mörk. Att behålla den enda nordiska arten ur familjen *Marsileaceae,* klöverbräkenväxter, i vår flora måste förvisso vara ett självklart mål för vår naturvård.

Litteratur

Artdatabanken 2015. *Rödlistade arter i Sverige 2015*. ArtDatabanken SLU, Uppsala.

ArtDatabanken, 1995: Klotgräs. Artfaktablad.

Tyler, T. m.fl. (red.). 2007. *Floran i Skåne. Arterna och deras utbredning.* Lund.

Klotgräs *Pilularia globulifera*

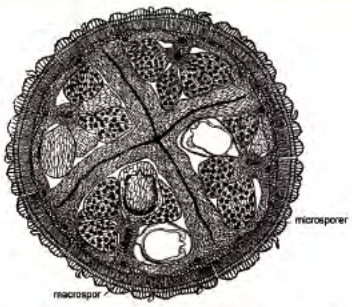
Beskrivning. Klotgräs är en liten lågväxt, flerårig vattenormbunke som har en nedliggande, trådfin stjälk som rotar sig vid noderna. Bladen är trådsmala och sitter i små grupper om tre till fyra vid varje nod, som unga är bladen inrullade men blir sedan upprätta. Från basen av bladen utgår små klotformade så kallade sporokarp, som är speciella tjockväggiga organ som innesluter de egentliga sporangiesamlingarna. Sporokarpen är brunhåriga och fyrrummiga med åtskilda han- och honorgan. Då sporerna mognat upplöses sporokarpets tjocka vägg och sporerna frigörs.

Klotgräs liknar andra små späda smalbladiga vattenväxter som nålsäv (*Eleocharis acicularis*), strandranunkel (*Ranunculus reptans*) eller smalbladiga arter ur släktet tåg (*Juncus*), som den också ofta växer tillsammans med. Klotgräs kännetecknas av sina pepparkornslika sporokarp och vegetativt känns den omedelbart igen på de trådsmala bladen som är inrullade i spetsen då de är unga.

Utbredning. Klotgräs är sällsynt och har en något sydvästlig utbredning. Den växer oftast på grunt vatten i näringsfattiga sjöar med klart, rent vatten. På vissa platser växer klotgräs på djupare vatten och är då mycket lätt att förbise. Arten har minskat och försvunnit från många kända växtplatser, särskilt i utbredningsområdets norra och östra delar. Försurning och övergödning (eutrofiering) av sjöarna där den växer tros vara bidragande orsaker. **Första fynduppgift** är från Kristianstad i Skåne och publicerades 1751 (Nordstedt 1920).

Etymologi. Artnamnet *globulifera* kommer av latinets *globus* (klot) och *ferre* (bära), namnet betyder ”den som har små klot” och syftar på sporokarpen.

Ur: Anderberg, A. & Anderberg, A.-L., 2007. Den virtuella floran.
>http://linnaeus.nrm.se/flora/welcome.html<.
Naturhistoriska Riksmuseet.

Figur 3. Tvärsnitt av fyrrummig sporokarp med macro- och microsporer (han- och honorgan). Efter Luerssen.